

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

KARL GOTTHILF KACHLER / SARA AEBI / REBULA BRUNNER
Antike Theater und Masken. Eine Reise rund um das Mittelmeer, 1400 Bilder auf DVD [Αρχαία θέατρα και προσωπεία. Ένα ταξίδι γύρω από τη Μεσόγειο με 1400 εικόνες σε DVD], Zürich, Chronos 2003 (Materialien des ITW Bern 7, ed. Adreas Kotte), 133σ., εικ., DVD, ISBN 3-0340-0565-2.

Το Θεατρολογικό Ινστιτούτο του Πανεπιστημίου της Βέρνης στην Ελβετία παρουσιάζει έναν εικονογραφημένο τόμο, που λειτουργεί ως εισαγωγή στο αρχαίο θέατρο, αποτελείται από εικόνες και κείμενα, καθώς και 1400 φωτογραφίες σε DVD, που αφορούν theatralia και μάσκες από το 7^ο αιώνα π. Χρ. έως τον 4^ο αι. μ. Χρ. και φτάνει από την Κύπρο έως την Τυνησία. Οι φωτογραφίες αυτές προέρχονται από τη συλλογή του Karl Gotthilf Kachler, που ήταν θεατρικός ιστορικός της Βασιλείας και τιμητικός πρόεδρος της Ελβετικής Εταιρείας Θεατρικού πολιτισμού, ο οποίος απεβίωσε το 2000, η συλλογή του όμως με περισσότερες από 5000 διαφάνειες έχει σωθεί σε ηλεκτρονική μορφή. Ο τόμος αυτός σφαλώς δεν αντικαθιστά μια ιστορία του αρχαίου θεάτρου, αλλά δίνει μια οπτική εντύπωση βοηθητική για τη διδασκαλία, για εκείνα τα αντικείμενα που σχετίζονται με το αρχαίο θέατρο: προσωπεία, αγγειογραφίες, αγαλματίδια, αραβουργήματα κτλ., αλλά κυρίως 240 θεατρικά κτίρια, και ανάμεσα σ' αυτά και τα λιγότερα γνωστά στη Βόρεια Αφρική και τη Μικρασία. Επειδή οι φωτογραφίες αυτές έχουν γίνει στο χρονικό διάστημα ανάμεσα στο τέλος της δεκαετίας του 1950 και τις αρχές της δεκαετίας του 1980 φανερώνουν κάπως άνηση ποιότητα, αν και έχουν επεξεργαστεί με ηλεκτρονική τρόπο. Ο ίδιος ο κατάλογος παρουσιάζει μια επιλογή του οπτικού αυτού υλικού, το οποίο διαρθρώνεται σε μικρά κεφάλαια, όπου ένα σύντομο εισαγωγικό κείμενο συνοδεύεται με λίγες ενδεικτικές φωτογραφίες. Οι θεματικές ενότητες καλύπτουν με κάποια συστηματικότητα ένα μεγάλο φάσμα των realia του αρχαίου ελληνικού και ρωμαϊκού θεάτρου, ξεκινώντας με τα προσωπεία και συνεχίζοντας με τα θέατρα: κερκίδες και διαζώματα, η θέα, το «θέατρον», η σκηνή κτλ. Αλλά ο τόμος δίνει απλώς μια πρώτη γεύση για τον εικονογραφικό πλούτο που υπάρχει στο DVD.

ΒΑΛΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ

Γ. Μ. ΣΗΦΑΚΗΣ

Μελέτες για το αρχαίο θέατρο, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης,
Ηράκλειο 2007, 248σ., 16 πίν., ISBN 978-960-524-233-6.

Ο τόμος περιέχει εννέα μελετήματα του τ. Καθηγητή Κλασικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ο οποίος έγινε γνωστός στο εξωτερικό με δύο μονογραφίες: *Studies in the History of Hellenistic Drama*, London 1967 και *Parabasis and Animal Choruses*, London 1971. Στην ελληνόφωνη βιβλιογραφία εμφανίστηκε το 1973 με ένα προγραμματικό άρθρο: «Ο παραδοσιακός χαρακτήρας της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας και τέχνης», *Επιστημονική Επετηρίς της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης* 12, 1973, με το

οποίο ξεκινάει και ο τόμος αυτός, όπου η ελληνική αρχαιότητα συνδέεται με τον παραδοσιακό πολιτισμό και τον προφορικό λόγο, πράγμα που συσχετίζεται αφενός μεν με την εξάπλωση, τότε, των θεωριών των Parry και Lord για το ομηρικό ζήτημα και αφετέρου με την εποπτεία του συγγρ. της έδρας της Λαογραφίας στη Θεσσαλονίκη, την οποία είχε από το 1971-75 (βλ. τα βιβλία του για τον Καραγκιόζη, το δημοτικό τραγούδι και τον Bela Bartok). Όπως εξηγεί στον πρόλογο, αυτό το άρθρο είχε προγραμματικό για τον ίδιο χαρακτήρα, γιατί διασταυρώνει το ενδιαφέρον του για το λαϊκό πολιτισμό με την ερμηνεία του αρχαίου. Και στους δύο πολιτισμούς η έννοια της συμβατικότητας και της παραδοσιακότητας είναι ουσιαστική. «Η παραδοσιακότητα, ωστόσο, είναι έννοια πολύ ευρύτερη από την προφορικότητα και εξαρτάται από την εκάστοτε συλλογική αντίληψη και ερμηνεία του κόσμου που επικρατεί σε μια κοινωνία, δηλαδή από τη θρησκεία και το αντίστοιχο επίπεδο οργανωμένης γνώσης. Γι' αυτό μπορεί να χαρακτηρίζεται ακόμη και τις υψηλότερες μορφές της κλασικής ποίησης, όπως η τραγωδία, και να εκδηλώνεται μέσα από ένα πυκνό πλέγμα συμβάσεων, όπως είναι, λόγου χάριν, ο χορός ως απαραίτητο στοιχείο δομής του αρχαίου δράματος, η γλώσσα των χορικών της τραγωδίας (η δωρική διάλεκτος), το γεγονός ότι τα ομιλούμενα πρόσωπα δεν είναι ποτέ περισσότερα από τρία στην ίδια σκηνή, ότι τα θέματα των δραμάτων είναι παρμένα από τους ίδιους, ολιγάριθμους, μυθολογικούς κύκλους, κ.ο.κ. Η μελέτη των συμβάσεων αυτών, που φυσικά διέπουν τόσο την ποιητική δημιουργία, όσο και τη θεατρική παράσταση των δραμάτων, επανεμφανίζεται στα περισσότερα – αν όχι σε όλα – τα άρθρα αυτής της συλλογής» (σ. 6).

Στο τέλος του προλόγου (σσ. 5 εξ.) ακολουθεί ακόμα μια βιβλιογραφική σημείωση που παραπέμπει στις βιβλιογραφίες του Richard Green, «Greek theatre production 1971-86», *Lustrum* 31, 1989, σσ. 7-95, 273-278 και του ίδιου, «Theatre production: 1987-1995», *αντόθι* 37, 1995, σσ. 7-2-2, 309-319, το συλλογικό τόμο των Pat Easterling & Edith Hall (eds.): *Greek and Roman Actors. Aspects of an Ancient Profession*, Cambridge 2002 (βλ. τη βιβλιοκρισία μου στην *Παράβαση* 5, 2004, σσ. 544-555) και τον εικονογραφημένο τόμο των Richard Green & Eric Handley, *Εικόνες από το αρχαίο θέατρο*, Ηράκλειο 1996. Ακολουθούν οι συντομογραφίες (σσ. 11 εξ.), ο κατάλογος των πινακών (σσ. 14 εξ.) και μπαίνουμε στο πρώτο, ήδη αναφερόμενο κεφάλαιο, που έχει αναθεωρηθεί, όπως και όλα τα άλλα, και έγινε, με υπότιτλους και υποκεφάλαια πιο «φιλικό» για τον αναγνώστη (σσ. 17 εξ.). Έτσι χωρίζεται σε «Εισαγωγικά για την ορολογία», «Συστηματικά και εμπειρικά συστήματα αναπαράστασης της πραγματικότητας» (Η αντίληψη της πραγματικότητας εξαρτάται από τη συλλογική ερμηνεία του κόσμου, Η αφαίρεση και ταξινόμηση της τέχνης, Συμβατικότητα και ύφος, Η εμπειρική αναπαράσταση της ανθρώπινης ζωής, Επιστημονική γνώση και οι περιορισμοί της, Επιστήμη και δημοκρατία, Εμπειρική τέχνη και πραγματικότητα, Ανεξαρτησία και υποκειμενικότητα της εμπειρικής τέχνης, Το ζήτημα της πρωτοτυπίας) και «Ο χαρακτήρας της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας και τέχνης» (Η αρχαία λογοτεχνία και οι εικαστικές τέχνες είναι συμβατικά συστήματα, Διαχρονική και συγχρονική αφαίρεση, Αφαίρεση και εμπειρία, Ο πέμπτος αιώνας, Δημοκρατία και θέατρο, Καινοτομίες και συμβατικότητα).

Το δεύτερο κεφάλαιο, «Ο κανόνας του ενός υποκριτή στην αρχαία τραγωδία» (σσ. 43 εξ.) έχει δημοσιευτεί ως «The one-actor rule in Greek tragedy» στον τόμο A. Griffith (ed.): *Stage Directions. Essays in Ancient Drama in Honour of E. W. Handley*, London 1995 και ασχολείται με τον περίφημο «νόμο των τριών ηθοποιών» στην παράσταση της τραγωδίας, θέτοντας το ερώτημα για τις αισθητικές βάσεις αυτής της περιέργης πρακτικής στην αρχαία παράσταση, η οποία σχετίζεται κατά την άποψη του συγγρ. με την απόλυτη κυριαρχία του πρωταγωνιστή, που μόνον αυτός θεωρείτο ο ερμηνευτής της τραγωδίας. Το τρίτο κεφάλαιο, «Θουκυδίδου

και Αριστοτέλους Αγωνίσματα (LSJ⁹, *αγώνισμα* III)» (σσ. 69 εξ.) δημοσιεύτηκε πρώτα στον τόμο *Φιλερήμου αγάπης. Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Αγαπητό Γ. Τσολπανάκη*, Ρόδος 1997, και αναφέρεται στη σημασία του «αγωνίσματος» ως θεατρικής παράστασης. Το τέταρτο κεφάλαιο, «Τα παιδιά στην αρχαία τραγωδία» (σσ. 85 εξ.) μας είναι γνωστό από τη δημοσίευσή του στο *Θέατρο* 64/66 (1981) κατά το αγγλικό άρθρο «Children in Greek tragedy», *Bulletin of the Institute of Classical Studies* 26, 1979, και χωρίζεται πάλι σε υποκεφάλαια με επεξηγηματικούς τίτλους: «Τα παιδιά στις τραγωδίες που σώζονται», «Τυποποίηση των παιδιών στην τραγωδία», «Η γλώσσα των παιδιών», «Πώς παριστάνονταν τα παιδιά στη σκηνή», «Οι συμβάσεις της αρχαίας τραγωδίας», «Η συμβατική απόδοση των παιδιών», «Αιτιήσεις και συμβάσεις της αρχαίας υποκριτικής», «Μαρτυρίες για ανήλικους ηθοποιούς», «Επαγγελματισμός και παράδοση», «Υστερόγραφο για την κωμωδία και Κατάλογοι χωρών. Το πέμπτο κεφάλαιο, «Αναζητώντας την τέχνη του υποκριτή στον Αριστοτέλη» (σσ. 117 εξ.) αποτελεί κεφάλαιο («Looking for the actor's art in Aristotle») στον τόμο των P. Easterling / E. Hall: *Greek and Roman Actors. Aspects of an Ancient Profession*, Cambridge 2002 (βλ. *Παράβαση* 5, 2004, σσ. 544-555) και χωρίζεται και αυτό τώρα σε υποκεφάλαια: «*Ηθος* και διαγραφή των χαρακτήρων», «*Λέξεις* και διαγραφή των χαρακτήρων», «*Η υπόκρισις* στην *Ρητορική*», «*Ημελοποιία* ως μέσο μίμησης» και «*Γχνη* της υποκριτικής τέχνης στον Αριστοτέλη».

Στα παιδιά στην αρχαία σκηνή (βλ. και Β. Πούγχερ: «Το παιδικό θέατρο στην Ελλάδα», *Το Θέατρο στην Ελλάδα. Μορφολογικές προσεγγίσεις*, Αθήνα 1992, σσ. 283-305, ιδίως σσ. 283 εξ.) επιστρέφει το έκτο κεφάλαιο: «Αγόρια ηθοποιοί στη Νέα Κωμωδία» (σσ. 147 εξ.), που βασίζεται σε αγγλικό άρθρο («Boy actors in New comedy») στον τόμο *Arktouros. Hellenic Studies presented to Bernard M. W. Knox*, Berlin / New York 1979, ενώ το έβδομο ασχολείται με την παράσταση γυναίκας ηθοποιού σε πηλίνη μήτρα της Αθηναϊκής αγοράς της ύστερης ελληνικής εποχής και τη λατινική επιγραφή «comedia»: «Comedia: μια ηθοποιός της κωμωδίας» (σσ. 163 εξ.), πρώτα ως «Comedia: an actress of comedy», *Hesperia* 35, 1966, παράσταση που αναφέρεται σε λατινικό θίασο στην Αθήνα στα αυτοκρατορικά χρόνια. Συγκεκριμένο και ελληνιστικό είναι και το θέμα του όγδοου κεφαλαίου, «Αριστοτέλους *Hθ. Νix.* 4. 2, 1123a 19-24, και ο χορός της κωμωδίας τον τέταρτο αιώνα» (σσ. 175 εξ.), χωρίο που αναφέρεται στη χορηγία: δημοσιεύτηκε στα αγγλικά πρώτα στο *American Journal of Philology* 92 (1971). Παρόμοιο είναι και το θέμα του τελευταίου κεφαλαίου, «*Προσκήνιο* και χορός στο ελληνιστικό θέατρο» (σσ. 207 εξ.), πρώτα ως «High stage and chorus in the Hellenistic theatre», *Bulletin of the Institute of Classical Studies* 10 (1963) και διευρυμένο στη μονογραφία του ίδιου, *Studies in the History of Hellenistic Drama*, London 1967, Appendix I. Χωρίζεται στις εξής θεματικές ενότητες: «Ο χορός στον τέταρτο αιώνα», «Μαρτυρίες για τον χορό στην ελληνιστική εποχή», «Μαρτυρίες για τον χορό μετά τα μέσα του πρώτου αιώνα», «Αποσπάσματα της ελληνιστικής τραγωδίας», «Χορός σατύρων», «*Προσκήνιο*: σκηνή, όχι σκηνική πρόσσψη», «Επικοινωνία μεταξύ υποκριτών και χορού» και «Πλεονεκτήματα της υψηλής σκηνής». Ειδικά σ' αυτό το κεφάλαιο είναι αισθητή και η έλλειψη της συμπλήρωσης νεώτερης βιβλιογραφίας και συζήτησης απόψεων και στοιχείων που εΐδαν το φως στο χρονικό διάστημα των 40 ετών που μας χωρίζουν από το δημοσίευσμα αυτό.

Η φροντισμένη έκδοση (παρά τα τυπογραφικά λάθη που έχουν ξεφύγει της προσοχής των επιμελητών) τελειώνει με έναν κατάλογο των πρώτων δημοσιεύσεων, ένα Ευρετήριο προσώπων και πραγμάτων (σσ. 240 εξ.) και τους πίνακες. Τα μελετήματα του Σηφάκη έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη θεατρολογία, γιατί έχουν συχνά ως επίκεντρο την αρχαία θεατρική παράσταση και τις συμβάσεις της.